

13. Судовий процес в справі учасника оунівської банди Стахура – вбляви письменника Ярослав Галана // Радянське слово. – № 205 (2036) вівторок 16 жовтня 1951 р. – С. 3–4.
14. Судовий процес у справі учасників оунівської банди Пичовського і Ванівського // Радянське слово. ... № 210 (2041) вівторок 23 жовтня 1951 р. – С. 2–3.
15. Шаповал Ю. Війна після війни / Ю. Шаповал // Українська Повстанська Армія у боротьбі проти тоталітарних режимів / [гол. ред. кол. Ярослав Ісаєвич, упоряд. і випл. ред. Юрій Сливка] (Україна: культура спадщина, національна свідомість, державність, 11 / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України). – Д., 2004. – С. 184–200.

Ильницький Василь. Ідеологічне кампанієве керівництво адміністрації проти повстанців в Дрогобичському окрузі ОУН (1945–1952). Показано одно із основних напрямків боротьби совєтської влади проти повстанців. Діяльність – ідеологічне. На основі невідомих і маловідомих архівних документів виділені основні види ідеологічної роботи совєтської адміністрації в Дрогобичському окрузі (1945–1952 гг.). Автор доказує, що агітаційно-пропагандистська діяльність була однією із основних форм керівництва західноукраїнського краю.

Ключові слова: ОУН, УПА, повстанський рух, Дрогобичський округ, ідеологічна робота, совєтська адміністрація.

Пшутку Василь. Ідеологічні кампанії проти повстанців під керівництвом адміністрації в Дрогобичському окрузі ОУН (1945–1952). Стаття показує одну з основних сфер боротьби проти повстанців – ідеологічну. На основі невідомих і маловідомих архівних документів виділені основні види ідеологічної роботи совєтської адміністрації в Дрогобичському окрузі (1945–1952 гг.). Автор доводить, що агітаційно-пропагандистська діяльність була однією із основних форм керівництва західноукраїнського краю.

Ключові слова: ОУН, УПА, повстанський рух, Дрогобичський округ, ідеологічна робота, совєтська адміністрація.

УДК 94 (477) "1944/1953"

П 58

Руслана ПОПІ

ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ЛЬВОВА (1944–1953)

Стаття присвячена інтерпретації джерельної бази історії інтелігенції Львова в перші повоєнні роки. З'ясована репрезентативність архівних документів, опублікованих матеріалів, періодичної преси. Виділяються джерела особового походження, які були очевидцями та безпосередніми учасниками тогочасних подій, мемвори, тощо.

Ключові слова: інтелігенція Львова, історичні джерела, офіційні документи, спогади, усна історія.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток незалежної української держави зумовлює необхідність наукового обґрунтування ролі і місця інтелігенції у змінненні її основ. Інтелігенція є творцем духовної культури, носієм інтелектуальної власності народу, активним учасником сучасних модернізаційних процесів. Вивчення історії інтелігенції особливо у межах певних історичних епох, допоможе з'ясувати її справжню роль у формуванні національної свідомості, виявити деструктивні фактори руйнування інтелектуального потенціалу українського суспільства у тоталітарні періоди. Не менш важливим є регіональний аспект проблеми.

Вивчення інтелігенції не означає праматичного копіювання соціального досвіду попередніх років, а передусім його критичне врахування з точки зору національно-культурних пріоритетів та загальноцивілізаційних норм. Сучасні дослідники мають узагальнити та осмислити досвід минулого, аби їхні

нападки не повторювали таких самих помилок у майбутньому.

Висвітлювана проблема пов'язана з кращезнавчим напрямом науково-дослідницької діяльності кафедр нової та новітньої історії України ДДПУ імені Івана Франка (кафедральна тема: "Соціально-політичні процеси на західноукраїнських землях у ХХ ст.").

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких заточковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Відтворити пам'ять, об'єктивно реконструювати життя і діяльність інтелігенції можливо лише на основі історичних джерел. Джерелознавчого аспекту проблеми торкається лише Т.Марусик [26]. У своїй монографії дослідниця виділяє основні види джерел, специфіку їхнього використання, інформативну цінність для вивчення історії західноукраїнської гуманітарної інтелігенції в 40 – 50-ті рр. ХХ ст. [26, 19 – 24]. Особливу увагу Т.Марусик приділяє аналізу архівних матеріалів. Вона наголошує, що специфічним джерелом при вивченні не лише життя і діяльності окремих представників гуманітарної інтелігенції західного регіону, а й загальної обстановки краю, є слідчі справи, що зберігаються у архівах системи Служби безпеки України. Т.Марусик звертає увагу на те, що своєрідним джерелом інформації щодо свідомості інтелігентського середовища, її ідейно-естетичних пошуків у науковій та художній літературі є праці, створені у досліджувані роки [26, 24].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Зважаючи на актуальність та недостатню вивченість проблеми, авторка поставила за мету класифікувати та проаналізувати джерела з історії інтелігенції Львова у перші повоєнні роки.

Виклад основного матеріалу дослідження з новими обґрунтуваннями отриманих наукових результатів. Важливим джерелом вивчення історії інтелігенції Львова є офіційні документи. Вони містяться у опублікованих збірниках документів і матеріалів, статистичних збірниках, а також архівних фондах.

Знаючи документальна інформація з досліджуваної теми міститься в збірниках документів і матеріалів, які присвячені усім сферам суспільного життя західноукраїнського регіону і

безпосередньо Львова в радянський період [5], [11], [25], [27], [31], [36], [39]. Але опубліковані за радянських часів джерела у більшості випадків є тенденційно підібраними документами, що не суперечили офіційній комуністичній ідеології, а тому вони вимагають обережного критичного ставлення.

На початку 60-х рр. ХХ ст. опубліковано двотомник, у якому вміщено найважливіші рішення комуністичної партії і Радянського уряду з питань культурного будівництва в УРСР, вони визначали і основні напрями політики влади щодо інтелігенції [21]. Офіційні документи уможливають погляд на події та явища з офіційної точки зору, відображають історичні процеси згідно із рекомендаціями, постановами, резолюціями, циркулярами, наказами.

Певна інформація про різні професійні групи інтелігенції міститься у статистичних збірниках, але в них, на жаль, відсутні якісні і кількісні дані про інтелігенцію як соціальну групу суспільства. Узагальнені лише показники, що стосуються спеціальств з вищою і середньою спеціальною освітою [27], [28].

В умовах незалежної України стало можливим опублікувати раніше заборонених матеріалів. У 90-х рр. з'явилася ціла низка збірок документів, що стали результатом ретельної пошукової і дослідницької роботи як цілих колективів, так і окремих авторів. Документальне видання "Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади" містить цінні документи, які дають відомості про методи розв'язання національного питання сталінським режимом, наслідки переселень і депортацій, які змінили етносоціальний склад населення регіону, у тому числі й інтелігенції Львова [7], [8].

Джерела про основні методи боротьби вдали з національно-визвольним рухом, національно свідомого інтелігенцією, трєко-католицьким духовенством опубліковані В.Сергіючком [34], [35]. Документи подібного характеру зібрані також і в доданку до монографії Бігаса [2].

Серед публікацій документів та матеріалів з історії західноукраїнських земель, значне місце посідає видання "Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали" [19]. У ньому оприлюднено багато джерел з даними про політико-ідеологічну ситуацію у Львові перших повоєнних років,

вплив якої був визначальним на розвиток культури і догдо багаток науковців, літераторів, митців. Багато документів збірки опубліковані вперше, зокрема "Доповідна записка Львівського обкому КП(б)У про політичні настрої української інтелігенції Львова в 1941 – 1944 рр." [21, 203 – 212], "Доповідна записка управління НКДБ Львівської області Львівському обкому партії про настрої інтелігенції" [21, 221 – 223], "Інформація Львівського управління НКВС Львівського обкому КП(б)У про настрої польської інтелігенції у зв'язку з арештами польських науковців" [21, 238 – 239], "З довідки управління НКДБ Львівської області обкому КП(б)У про арешти духовенства у зв'язку з ліквідацією греко-католицької церкви" [21, 296 – 297], "Довідка Львівського обкому КП(б)У для ЦК КП(б)У щодо суспільно-політичної характеристики львівської інтелігенції" та інші [21, 278 – 402]. Вони допомагають відтворити історію життя і діяльності творців духовних цінностей в умовах тоталітарного режиму.

Процес ліквідації сталінським режимом Української Греко-Католицької церкви, дають змогу розкрити документи, вміщені у другому томі видання "Літопису Голоти України" під назвою "Репресована церква" [23].

У книзі перший видання "Реділітовані історією. Львівська область", зібрані архівні документи, спогляди публіцистичні і наукові статті, нариси, фотодокументи, спогляди публіцистичні і наукові статті, нариси, фотодокументи, які розкривають політичну та соціально-психологічну атмосферу повенних років, механізми терору і насильства комуністичної тоталітарної системи до населення Львівської області. У першому розділі "Мовою документів" зібрано 96 документів періоду 1944 – 1953 рр. [32, 148 – 390].

Цінними є і архівні дані. Їхня пріоритетність полягає в тому, що саме вони забезпечують можливість науково-історичного аналізу суверенних соціально-політичних подій і явищ в західноукраїнському суспільстві перших повенних років. До їхнього опрацювання застосовуються класичні методи вивчення джерел, вироблені сучасною джерелознавчою наукою.

Чимало відомостей про інтелігенцію Львова та про політику компартійної влади щодо інтелігенції міста, містяться у республіканських архівах. Зокрема, у матеріалах Центрального

Державного архіву громадських об'єднань України з його фондів варто виділити насамперед фонд 1 (ЦК Компартії України) та фонд 2 (Ради Міністрів УРСР) у якому зібрані ключові рішення щодо інтелігенції, що приймалися на республіканському рівні.

Діяльність відповідних державних органів з посилення інтеграції духовного життя регіону в радянську систему відбувають документи Центрального Державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВОУ). Зокрема, документи фонду Ф. 166 (Народний комісаріат освіти УРСР) містять зведення про стан освіти, звіти про роботу шкіл та їхнє забезпечення вчителськими кадрами. Матеріали про розвиток вищої школи зосереджені у фонді 4621 (Міністерство вищої освіти Української РСР). У Ф. 342 (Народний комісаріат Охорони здоров'я) зберігаються документи, що відображають ситуацію з медичним обслуговуванням населення.

Великий масив документів щодо вивчення історії інтелігенції Львова у повенний час, містяться у фондах Державного архіву Львівської області (ДАЛО). Важливі дані про трансформацію етносоціальної структури інтелігенції міста, залучення її до культурного і господарського життя, про її реагування на політику влади, а також про основні напрямки ідеологічної роботи серед інтелігенції можна відшукати у матеріалах фондів Львівського обласного і міського комітетів Компартії України (Ф. П-3; Ф. П-4), Львівської обласної і міської рад депутатів трудящих (Ф. Р-6; Ф. Р-221).

Досить показовими для характеристики життя львівської інтелігенції є матеріали фондів Львівського міського (Ф. Р-402) і обласного відділів народної освіти (Ф. Р-163), в них подаються дані про розвиток мережі шкіл Львова, їхнє кадрове забезпечення, про зміни у чисельності, національного складу, освітній рівень учительства міста. Цікавими є стенограми різноманітних засідань педагогів, звіти про ідейно-виховну роботу серед учителів, детальні аналізи уроків та виховних заходів. Аналогічні документи, але вже щодо лікарів є у фондах Львівського обласного (Ф. Р-312) та міського (Ф. Р-406) відділів охорони здоров'я.

Цінні матеріали про творчу інтелігенцію Львова зібрані у фондах творчих спілок: художників, композиторів, письменників, архітекторів (Ф. Р-1694 – Львівське відділення Спілки

радянських художників; Ф. Р-1657 – Львівське відділення Спілки архітекторів УРСР; Ф. Р-1864 – Львівська обласна спілка радянських композиторів України; Ф. Р-2009 – Львівська обласна організація Союзу письменників України). Тут містяться протоколи засідань членів і правління організації, постанови виконкомів Львівської обласної і міської рад депутатів трудящих щодо мистців, звіти про творчу діяльність, штатний розпис, кошториє, дані про матеріально-побутові умови творчої інтелігенції. Подібна інформація є і у фондах театрів, вищих навчальних закладів, окремих установ та підприємств Львова (Ф. Р – 2133 – Львівський державний академічний театр опери і балету ім. І.Франка; Фонд Р-2034 – Львівський державний орден Трудового Червоного Прапора український драматичний театр ім. М.Заньковецької; Ф. Р-231 – Львівський державний театр юного глядача ім. М.Горького; Ф. Р-203 – Львівський Медичний інститут; Фонд Р-119 – Львівський державний університет ім. І.Франка).

Фонд Р-283 (Статистичне управління Львівської області) містить матеріали бюджетних обстежень родин, що допомагали дослідити певні аспекти рівня життя інтелігенції на початку 50-х рр. ХХ ст. Вони почали проводитися саме в той час і зберігалися в радянських архівах під грифом “таємно”.

Значний інтерес становлять матеріали архіву Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича у Львові, в них зібрані документи про процес становлення наукових установ міста, забезпечення їх науковими кадрами, а також про напрями досліджень даного періоду.

В Архіві Управління Служби Безпеки України у Львівській області зберігаються слідчі справи окремих представників української і польської інтелігенції Львова. В справах є протоколи допитів і дізнань, в яких детально описані всі періоди життя, діяльність репресованих інтелігентів, офіційні звинувачення і вироки, особисті документи, фотографії, листи, нотатки, конфісковані під час арештів. Водночас слід підкреслити, що протоколи – це специфічний документ, насамперед тому, що в системі НКВС формула репресій визначалася, як правило, ще до слідства, і записи показань велися слідством з метою підвести об'явлену зачеплення під ці попередні настанови [24, 22].

Значний фактологічний матеріал для вивчення історії інтелігенції містять тогочасні періодичні видання, передусім республіканські газети і журнали. На їхніх шпальтах друкувалися рішення партійних та радянських органів, спрямовані на як найшвидшу інтеграцію краю у радянську систему. Журнальні та газетні статті дають можливість прослідкувати партійну політику стосовно інтелігенції. Як правило, статті республіканської преси з “ідеологічних питань” розглядалися на місцях як істина в останній інстанції та керівництво до дії, визначали початок багатьох ідеологічних кампаній. Найбільше матеріалів є у тогочасній обласній періодиці – газетах “Вільна Україна”, “Львівська Правда”, “Стежмолу sztandar”. Слід зазначити, що періодичні видання того часу відзначаються однобічністю вживлених питань, пов'язаних із діяльністю інтелігенції. Тим не менше, чимало матеріалів вказують на неоднозначність тодішніх подій, значною мірою відбивають офіційну суспільно-промдську позицію інтелігенції.

Важливим джерелом для вивчення становища інтелігенції міста в повсенний період є спогади і мемуари. Вони дають можливість з'ясувати ті аспекти розвитку суспільства чи життя людини, яких не має у офіційних документах. В окремих випадках допомагають визначити зв'язок між подіями минулого, дешифрувати неповні чи неточні відомості інших джерел. Тільки спогади містять настільки детальні описи, відтворюють специфічні деталі життя певної особи, показують характер епохи, історичне тло. Відображаючи найбільш важливі реальні дійсності, мемуарист насамперед прагне відтворити події, наголосити на певних фактах, з'ясувати своє місце в них і дати їм оцінку. Тому специфіка використання спогадів вимагає особливого критичного підходу до їхнього вивчення з метою виявлення елементів суб'єктивізму і свідомих переформувань фактів [13, 57].

Спогадами про події, учасниками яких вони були, подіями-лися львівські письменники, артисти, науковці. Акторка Львівського драматичного театру імені М. Заньковецької Лєся Кривницька видала дві збірки своїх мемуарів: “На службі народного театру”, “Товість про моє життя. Спогади артистки” [14], [15]. Вони написані в класичних зразках радянської мемуаристики і не торкаються драматичних політичних питань.

Неповнеленість чи завуальованість є типовою ознакою спогадів радянських людей, деякі дослідники називають їх "невиговореними до кінця" [15, 16].

Окремі аспекти суперечливого процесу становлення радянської літератури, науки і мистецтва у Львові висвітлюються у спогадах відомого українського поета, письменника, перекладача Петра Карманьського. "Крізь темряву. Спогади" [12]. Сама назва мемуарів говорить в якому стилі викладає своє життя відомий львівський інтелегент, якого постійно цькували за "буржуазно-націоналістичні погляди". Обставини їхнього написання висвітлює О.Сласюк: "Отримавши рукопис спогадів поета, писаних у Бразилії, Дрогобичі та під час німецької окупації Львова, агенти КДБ, за особистою вказівкою М.Суслова, випустили багато матеріалу, решту підделували відповідно до радянського світогляду — так з'явилася книга "Крізь темряву", яку лише із великими застереженнями можна вважати спогадами поета" [38, 542]. Дослідники життя і діяльності поета визначають чимало негативних моментів у спогадах про самого Карманьського. Поясноючи це його харизматичною владчею та максималістськими поглядами на життя. Постійно знаходячись у пошуках себе та істини, П.Карманьський був для багатьох з оточення незручною людиною [38, 535].

Львівський вчений-літературознавець, професор М.Нечигалюк у книзі "Чеснь праці. Академік Михайло Возняк у спогадах та публікаціях", оприлюднив різноманітні документи, листи, статті, спогади колег і учнів про академіка Михайла Возняка. Вона відтворює правдивий, а під кінець життя навіть можливо трагічний образ видатного вченого [29].

М.Нечигалюк у главі книжки і про свій життєвий шлях. В ній згадуються події голодомору 1932 — 1933 років, репресій 1937 — 1938 рр., радянсько-німецької війни 1941 — 1945 рр., а також повесних років і першого десятиріччя національно-державного відродження України [30].

Оригінальні риси особистості академіка Михайла Возняка — предкавника "львівських характерників", невтомного дослідника української літератури і вихователя молодих франкознавців розкрито у мемуарному есе Івана Денисюка [6].

Археолог за професією, доктор історичних наук,

Д.Крушельницька у своїй книзі спогадів "Рубали ліс" розповідає про багатьох людей, які залишили помітний слід в історії Галичини, простежує історію життя цілих інтелігентських родин Львова [20]. Основна увага приділена Крушельницьким і Купцьким. Особливого драматизму сповнені розповіді про повесні роки у Львові. "У 1949 р., на сам Новий рік, померла моя Баба, за тварюку — Мама — згадує Д. Крушельницька, — Я шукала підтримки у друзів і знайомих і, переважно, не заставала їх вдома. На порогах будинків зустрічали мене їх сусіди і шепотіли, оглядаючись, щоб ніхто не почув: "Іх вчора вивезли, краще ідть звіси" [20, 246 — 247]. Попри все, всі її спогади пройняті вірою в потенційні можливості української нації, в її інтелектуальну силу і моральні засади. Д.Крушельницька залишила цікаву розповідь і про своє студентське життя у повесному Львові [19].

Варіантом хроніки приватного життя особи є автобіографія. Автобіографію-спогади залишив визначний український історик академік Іван Крип'якевич. Рукопис у двох шкільних зошитах на 105 сторінках є в родинному архіві Крип'якевичів, що сьогодні зберігається у Львівській національній науковій бібліотеці України ім. В.Стефаніка [17, 77]. З використанням цього джерела написано статтю Романа Крип'якевича, сина історика, яка була опублікована 1990 р. у журналі "Давін" [18, 82 — 86]. У 2001 р. спогади надруковані у збірнику "Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві", виданому на пошану історика [17, 77 — 140]. В автобіографічних спогадах містяться інформація про наукову та громадську діяльність історика, окреслюється коло його знайомих, висвітлюються взаємини з сучасниками. Автобіографію історик розпочав записувати у 1946 р., однак хронологічно спогади не охоплюють подій повесної історії Львова [17, 77].

Родинний архів Крип'якевичів — унікальне джерело щодо вивчення історії інтелігенції міста [1]. Попри обставини воєнного лихоліття та радянського тоталітаризму цей архів зберігся у родині завдяки зусиллям синів історика Петра-Богдана й Романа майже в первісному вигляді та повному обсязі. В ньому чимало матеріалів про рід і сім'ю І.Крип'якевича (генеалогія, родинні листи, метричні свідоцтва, автобіографії, документи про освіту

тошо) [40, 221 – 222]. На спеціальну згадку заслуговує “Біографічний словник моїх знайомих” (літери А-П), укладений істориком. Ці матеріали дають змогу із достатньою репрезентативністю й достовірністю відтворити інтелектуальне середовище вченого. Нотатки цікаві тим, що записи базуються на особистому знайомстві з більшістю тих, про кого записано. На жаль, поки що не знайдено відомостей про другу половину цього словника діячів на літери “Р-Я” [1, ХХІІІ]. В архіві відкалося й чимало документів про співпрацю вченого з Львівським філіалом Інституту історії України АН УРСР у 1944 – 1946 рр. про роботу І.Кригі'якевича в радянських наукових установах, зокрема його участь у заходах із відзначення 300-ліття возз'єднання України з Росією. У приватному зібранні академіка представлено й чимало біографічних матеріалів відомих істориків, зокрема М.Андрусєка, М.Голубя, О.Домбровського, І.Карпинця, М.Кордуби, Т.Коструби, Л.Окнишевця, О.Пішчака, О.Терлецького та ін. [40, 222 – 223].

Спогади про вченого та його родину, написані колегами і учнями, займають значну частину видання “Іван Кригі'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві” [9, 129 – 164].

Сучасники залишили спогади про життя і творчість знаного у всьому світі композитора, педагога, музикознавця В.Барвінського. Більшість з них опубліковані у двох виданнях: Василь Барвінський у дослідженнях і матеріалах, Василь Барвінський. Статті. Листи. Спогади [3, 4]. Хочемо виділити нотатки про В.Барвінського, В.Витвицького [3, 129 – 164]. Вони не тільки великі за обсягом, але вагомі за змістом. Автор докладно відтворює різноманітні мистецькі події, особисті враження про творчі здобутки, композиторську і концертну практику композитора, його велику організаторську, громадську, публіцистичну і педагогічну діяльність.

Особистими враженнями про відомого інтелегента видатного вченого-мистецтвознавця, музезнавця, доктора філологічних наук професора Іларіона Свенціцького діляться його дочка Марія Іларіонівна Свенціцька, колишні студенти, аспіранти І.Свенціцького, – нині відомі вчені, – Н.Копистянська, Г.Ластовецька-Денисюк, К.Трофимович, вчений, архітектор і художник – Ю. Дювін [10, 564 – 609]. Аспірантка І.Свенціцького, нині доктор філологічних наук, професор Л.Кош-Григорчук свого вчителя та

своїх університетських професорів називає не інакше, як “Іконостасом” [10, 5 – 14].

Спогади репресованих представників інтелігенції відтворюють їхні складні умови життя у таборах ГУЛАГУ, нескореність людського духу, подвизництво і жертівність української еліти. У ніч з 20 на 21 жовтня 1947 р. зі Львова було вивезено в заслання 275 сімей [1, 96 – 102]. Серед них – сім'я доцента кафедри державного права Львівського університету Олександра Надряги. Його разом із дружиною Теодозією – лікарем обласної лікарні (вона закінчила Віденський університет, була однією з перших жінок лікарів-педіатрів у Галичині), з сином Богданом, аспірантом кафедри нормальної фізіології Львівського медичного інституту, донькою Оленою, студенткою третього курсу факультету класичної філології Львівського університету було депортовано в Аджаро-Судженськ Кемеровської області [24, 309]. У своїх спогадах Богдан Надряга пише, що його сім'я була типовою інтелігентською родиною, нічого протиправного не чинила, а вважала своїм громадянським обов'язком сумлінну фахову працю й активну суспільну діяльність. Важливим є те, що він називає і ділиться враженнями і про інші знані родини зі Львова, які разом із Надрягами відбували заслання [32, 558 – 553].

Листи є доволі інформативними джерелами, які допомагають відтворити окремі сторінки діяльності інтелігенції. За особистими листами можна простежити широкий панораму способу життя не тільки окремих громадян, а й великих соціальних прошарків. Вони, як зазначає – невимущені свідчення, їхня правдивість неспроможна для режиму, зберігати такі “документи для výroку” за радянських часів було небезпечним [13, 58]. Саме неофіційний погляд на багато подій у повсякденному Львові, тисяч з боку влади, морально-психологічний настрій відомого письменника Я.Галана, прослідковуються у його листах до акторки Ніни Камінської [22, 405 – 407], [582 – 583].

Протягом усього життя активно листувався з багатьма вченими, письменниками, етнографами, книгознавцями, художниками, громадськими та культурними діячами України, Росії, Болгарії, Білорусії, Німеччини, Польщі І.Отубліковані листи вченого до митрополита А.Шептицького, художника

О. Архипенка, академіка К. Студинського, історика О. Барвінського, художника І. Труша та ін. [10, 132 – 146].

Сьогодні доступне для дослідників і листування І. Крип'якевича [12, 331 – 555]. Епістолярні матеріали науковці посядають помітне місце в архіві вченого. Науковець листується не тільки з відомими українськими ученими та громадсько-політичними діячами, багатьма своїми сучасниками, планувальниками історії, краєзнавцями, сільськими учителями. Іван Петрович був дуже обов'язковим у відповідях на листи [1, XIII – XIV].

У сучасній історичній науці гуманітарний аспект стає домінуючим. Вивчення історичного минулого відбувається з залученням нових, нестандартних методів, а саме методу усної історії: інтерв'ю, опитування, чулки, анекдоти, бувальщини. Усні свідчення представників інтелігенції, сучасників і очевидців повесної епохи дають змогу зосередитись на індивідуальному житті, що вписане у безпосереднє соціокультурне середовище. Усні та занотовані спогади вимагають особливого підходу від історика. Адаже для їхньої обробки та використання слід застосувати широкий спектр методологічних прийомів – лексичний аналіз, семіотичні напруження, компаративні методи, соціологічний досвід “зачування” у життя досліджуваного. Водночас, дослідник має доволі критично підходити до цього джерела, так як воно характеризується високим рівнем суб'єктивізму.

Багато зроблено в цьому напрямку Інститутом історії церкви в Україніського католицького університету у Львові в основу його наукової діяльності покладено методичку живої історії, тобто збір усних свідчень та їхній аналіз. В його архіві зберігаються неопубліковані інтерв'ю з греко-католицькими священниками та вірними, зібрані під час реалізації проекту “Образ сили духу: жива історія підліткового життя Української Греко-католицької церкви, 1946 – 1989”. Зібрані матеріали є цінним джерелом щодо вивчення становища духовної інтелігенції західноукраїнського регіону у тоталітарну добу.

Своєрідним джерелом інформації про свідомість інтелігенського середовища, її ідейно-естетичні пошуки є тогочасні твори літератури і мистецтва. Особливе місце серед них посідають ті, які викидали дискусію, а також заборонені цензурою. Розглядаючи картину львівського митця Леонова, “Перехід XI

армії через Астраханські піски”, однозначно розуміємо наскільки були абсурдними “ідеологічні заінтуєвання” на адресу творчої інтелігенції. Одним із недовіків полотно було названо “Брак оптимізму, властивого воїнам Червоної Армії в походах громадянської війни” [12, 76]. Щоб зберегти можливість працювати в умовах постійного ідеологічного тиску і репресій, митці вимушені були періодично виконувати “відкриті твори”: портрети і скульптури передовиків виробництва, партійних лідерів, композиції за мотивами колективного життя, колективізації. Хоча вони й суперечили їхньому розумінню мистецьких завдань, проте засвідчували “відданість”, бажання “перевиховуватися” та оприлюднити свої “здобутки” на офіційних виставках. Достатньо згадати хоча б полотно Й. Куриласа “Свиноферма в колгоспах Західної України”, Л. Левницького “Дума про воз’єднання”, А. Монастирського “Розмова з трактористом”, “Нові люди – нова праця”, “На колгоспному току”, “Гуцули-колгоспники” [14, 227].

Фотографія, що на перший погляд видається лише застиглою копією побаченого фотографом, так само подає різноманітні свідчення, які потрапили в об’єктив спеціально чи випадково. Вона подає інформацію про життя людини та суспільства, наприклад, костюм і аксесуари вказують на статус і статки людини. Групові портрети (творчих товариств, трудових колективів) дають підстави типізувати характерні ознаки соціальних верств, їхніх фахових і вікових відмінностей [13, 68]. С. Свєрстєк про світлинні родини Крушельницьких зазначає: “Досить перерглянути самі тільки фотографії, щоб переконатися: Крушельницькі виглядали стилем життя, певною стійкістю до оточення, своєю буквально одержимою працездатністю, а навіть зовнішнім виглядом... Скоромо, але завжди елегантно. У ті часи самих тільки фотографій було досить для НКВД, щоб викрити “класового ворога”. А ще коли зважити, що ті “вороги проживали” у Відні, Празі і Львові, то хіба не ясно, що вони можуть думати про “овстєжкий спосіб життя” і про боротьбу з розрухою, що загайлася під кожною пролетарською кепкою?” [33]. Фотографії представників інтелігенції за різних життєвих обставин, як правило, вміщуються у виданнях, присвячених відомим постатям. У архіві І. Крип’якевича є чимало світлин із

видами Львова середини ХХ ст., які зойралися академіком для видання альбому із зображенням картин, гравюр, архітектури і пам'яток міста [1, 141–142]. Крім того, в архіві зберігається багато світлин відомих українських істориків та різних громадсько-політичних діячів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, джерела щодо вивчення історії інтелекції Львова у перші повоєнні роки є достатньо чисельні й різноманітні: офіційні історичні документи, епістолярії, мемуари, біографії, родинні архіви, періодична преса, художня література, твори мистецтва та музики. До джерел, які є носіями цінної інформації про інтелекцію міста, розширюють та поглиблюють можливість дослідження проблеми, відносять-ся: світлина, листівка, афіші, плакати та інші поліграфічні носії. Особистісний погляд відображають усні свідчення представників інтелекції. Разом з історіографічним доробком вітчизняних і зарубіжних науковців історичні джерела дають змогу відтворити картину суперечливого, драматичного і неординарного процесу життя і діяльності інтелекції Львова в 1944–1953 рр.

На нашу думку, перспективним напрямом у розвитку даної теми є ширше залучення методу усної історії.

Джерела та література

1. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО) – Ф. П-4 (Львівський міський комітет Комуністичної партії України) – Оп. 1. – Спр. 116.
2. ДАЛО – Ф. Р-1694 (Спілка львівських художників України у Львові). – Оп. 1. – Спр. 95.
3. Архів Івана Крип'якевича: інвентарний опис / Упор. Я.Фелорук; наук. ред. І.Бутвич, Я.Дашкевич, О.Купчинський. – К.: Д., 2005. – XXX, 252 с.
4. Влас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953: суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2-х кн. – К.: Либідь – Вісско України. – Кн. 1. 1994. – 432 с.; Кн. 2. – 1994. – 688 с.
5. Василь Барвінський у дослідженнях і матеріалах / Редактор-упорядник В.Грабовський. – Дрогобич: Посвіт, 2008. – 336 с.
6. Василь Барвінський. Статті. Листи. Спогади / Редактор-

упорядник В.Грабовський. – Дрогобич: Посвіт, 2008. – 268 с.

5. Возз'єднання українського народу в єдиний український радянський державі (1939–1949 рр.). Збірник документів і матеріалів. – К.: Державне вид-во політичної літератури УРСР, 1949. – 211 с.
6. Денисюк І. Академік з легенди // Українське Літературознавство. 36. наук. праць – Л.: Львівський національний університет імені Івана Франка. – 2006. – Вип. 68. – С. 402–424.
7. Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади / Упорядники: Ю.Ю.Сливка та ін.; відп. ред. Ю.Ю.Сливка. У трьох томах. – Том 1. – 1939–1953. – Л.: Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 1996. – 752 с.
8. Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади / Упорядники: Ю.Ю.Сливка та ін.; відп. ред. Ю.Ю.Сливка. У трьох томах. – Том 2. – 1946–1947. – Л.: Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 1996. – 540 с.
9. Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві / Україна: культура спадщина, національна свідомість, державність: зб. наук. праць / Відп. ред. Я.Ісаєвич; упор. Ф.Стеблій. – Вип. 8 – Л.: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича, 2001. – 960 с.
10. Іларіон Свенціцький: біобіоіогр. покажч. / Уклад. Л.Панів. – 2-е вид. допов., розшир. – Л.: Вид. центр ДНУ ім. Івана Франка, 2008. – 678 с.
11. Історія Львова в документах і матеріалах: збірник документів і матеріалів / Упорядники: У.Я.Сдліська, А.Д.Ісаєвич, О.А.Купчинський, О.А.Кірсанова, Я.С.Лялька, Ф.І.Стеблій та ін.; відп. ред. М.В.Брик. – К.: Наукова думка, 1986. – 422 с.
12. Карманський П. Кризь темряву. Спогади. – Л.: Книжково-журнальне вид-во, 1957. – 107 с.
13. Коляструк О. Джерела з історії повсякденності // Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.): У 2-х книгах, 3-х частинах. – Кн. 1, ч. 1–2 / Відп. ред. В.М.Даниленко. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – С. 49–73.
14. Кошарний І.Я. У сузір'ї соціалістичної культури. Культурне будівництво у возз'єднаних областях Української РСР (1939–1958 рр.) – Л.: Випна школа, 1975. – 239 с.
15. Кривницька Л. На службі народного театру. – Л.: Книжково-журнальне видавництво, 1954. – 52 с.
16. Кривницька Л. Повість про моє життя. Спогади артистки. – К.: Мистецтво, 1965. – 183 с.
17. Крип'якевич І. Спогади (Автобіографія) // Україна: культур-

- на спадщина, національна свідомість, державність: 36. наук. праць. — Львів, 2001. — Вип. 8: Іван Крип'якевич у родинній традиції: науці, суспільству / Відп. ред. Я.Кавець; упор. Ф.Стеблій. — С. 77-140.
18. Крип'якевич Р. Іван Крип'якевич — історик України // Дзвін. — 1990. — № 5. — С. 82 — 86.
19. Крушельницька Л. Спогади зі студентського життя // Археологічні дослідження Львівського університету. — Л.: Львівський національний університет імені Івана Франка. — Вип. 8. — 2005. — С. 402 — 404.
20. Крушельницька Л. Рубалки ліс... (Спогади галичанки). — Л.: Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка АН УРСР, 2001. — 260 с.
21. Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення Комуністичної партії і радянського уряду. 1917 — 1960 рр. Збірник документів в 2-х томах. — Т. 2 (червень 1941 — 1960) / Упорядники: І.Л.Бубиць, В.С.Скорина, О.Й.Коробкова та ін. — К.: Держполітвидав УРСР, 1961. — 664 с.
22. Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали / Ред. кол. Ю.Ю.Сливка. (відп. ред.) та ін. — Том 1. — 1939 — 1953. — К.: Наукова думка, 1995. — 750 с.
23. Літопис Голоти України. / Гол. ред. В.Павлюк. — Т. 2. — Республіка перша. — Дрогобич: Видродження, 1994. — 526 с.
24. Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади / Відп. ред. та авт. передмови Я.Лялька. — Кн. 1. — Л.: Просвіта, 1993. — 800 с.; кн. 2. — Л.: Галицька видавнича спілка, 1997. — 664 с.
25. Львівщина індустріальна: документи і матеріали (1939 — 1976). / Упорядники: Горожанкіна П.І., Гусева Н.П., Мінаєва Л.М. та ін. — Л.: Каменяр, 1979. — 168 с.
26. Марусик Т.В. Західноукраїнська гуманітарна інтелігенція: реальні життя і діяльність (40 — 50-ті рр.). — Чернівці: Вид-во ЧНУ імені Ю.Федьковича, 2002. — 461 с.
27. Народне господарство Львівської області. Статистичний збірник. — Л.: Держстатвидав, 1958. — 339 с.
28. Народне господарство Української РСР. Статистичний збірник. — К.: Держстатвидав, 1957. — 535 с.
29. Нецигало М. "Честь праці". Академік Михайло Возняк у спогадах та публікаціях. — Л.: Видавничий центр Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2000. — 424 с.
30. Нецигало М.Ф. Моя пора, мое багатоліття: спогади. — Л.: ЛНБ ім. В. Стефаніка. 2005. — 397 с.
31. Радянський Львів. 1939 — 1955. Документи і матеріали. / Упорядники: З.О.Тубних, М.К.Івасюта, В.Л.Пашенко та ін. — Л.: Книжково-журнальне вид-во, 1956. — 708 с.

32. Реабілітовані історією. У двадцять семи томках. Львівська область. Книга перша. — Л.: Астролябія, 2009. — 768 с.
33. Сверстюк Є. Драматичні спогади галичанки // Наша віра. — №5. — 2002.
34. Сергіійчук В. Депортації поляків з України. Невідомі документи про насильницьке переселення білшовильською владою польського населення з УРСР в Польщу в 1944 — 1946 роках. — К.: Українська Видавнича Спілка, 1999. — 192 с.
35. Сергіійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944 — 1953 рр. Нові документи і матеріали. — К.: Дніпро, 1998. — 944 с.
36. Соціалістична культура Львівщини. Збірник архівних документів і матеріалів (1939 — 1962) / Упорядники: О.К.Зубань, С.В.Ігнатюк, К.С.Корнєва та ін. — Л.: Каменяр, 1964. — 199 с.
37. Соціалістичні перетворення в західних областях Української РСР. 1939 — 1979. Збірник документів і матеріалів / Упорядники: Х.І.Горожанкіна та ін., відп. ред. Д.А.Яремчук. — К.: Наукова думка, 1980. — 548 с.
38. Стасюк О. Життєвий шлях Петра Карманського (промислово-політичний аспект) // Україна. Культурна спадщина, національна свідомість, державність. — 18/2009. — С. 535 — 543.
39. Суспільно-політичний розвиток західних областей УРСР (1939 — 1989 рр.). Збірник документів і матеріалів / Відп. ред. Ю.Ю.Сливка. — К.: Наукова думка, 1989. — 456 с.
40. Ясь О. Архів Івана Крип'якевича: інвентарний опис. Рецензія // Український історичний журнал — 2007. — Вип. 1. (№ 472). — С. 221 — 223.

Топш Руслана. Істочники изучения истории интеллигенции Львова (1944 — 1953). Стаття посвящена інтерпретації бази істочників истории интеллигенции Львова в первые послевоенные годы. Установлена репрезентативность архивных документов, опубликованных материалов, периодической печати. Выделяются источники личностного происхождения: устные и записанные воспоминания представителей интеллигенции — современников эпохи, очевидцев и непосредственных участников событий того времени, мемуары и т.п.

Ключевые слова: интеллигенция Львова, исторические источники, официально-документы, воспоминания, устава истории.

Popr Ruslana. Sources of studying the history of Lviv intelligentsia (1944 – 1953). The article is devoted to the interpretation of the sources of history of Lviv intelligence in the early postwar years. The representativeness of archival documents, published materials, periodicals is clarified. Sources of special origin – oral and noted memories of representatives of intelligence who were witnesses and direct participants in contemporary events, diaries, memoirs, etc. are singled out.

Key words: Lviv intelligentsia, historical sources, official documents, memoirs, oral history.

УДК 94 (477.83) "XX": 37

Г 19

Микола ГАЛІВ

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ДОШКІЛЬНИХ ВИХОВНИХ ЗАКЛАДІВ ПРОГОБОЙЧИННИ У РОКИ ПІДЛЕРВІВСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941 – 1944)

У статті проаналізовано функціонування системи дошкільного виховання дітей на теренах окупованої нацистами Прогобойської області УРСР протягом 1941 – 1944 рр., розкрито формування мережі та встановлено чисельність сезонних і постійних дитячих садків, висвітлено процес підготовки педагогічно-вихователів для дошкільних закладів, охарактеризовано зміст навчально-виховного процесу в цих установах, окреслено їхнє матеріальне забезпечення.

Ключові слова: дошкільні дитячі садки, Прогобойська область (1941 – 1944 рр.), нацистська окупація.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Освіта, як і будь-яка інша суспільна система, складається з великої кількості компонентів, серед яких, звісно, помітне місце займає дошкільна ланка. Власне без неї, без дитячих садків, важко уявити освітню мережу. Проте в контексті історичних досліджень проблемі організації та функціонування передшкільної освіти недостатня увага. Описуючи розвиток освітніх практик, дослідники переважно зупиняються на питаннях урядової політики у галузі едукативі, розвитку початкової, середньої та вищої школи, трансформації мети і змісту навчально-виховного процесу, підготовки педагогічних кадрів тощо. Історія дошкільних установ, особливо в роки руйнівних для культури та освіти суспільних катаклізмів (Друга світова війна) залишалася на маргінесі наукових пошуків. Зважаючи на це, вивчення